

Een groep zoete kersen
aan de rand van een
hellingbos in Zuid-
Limburg. (Foto's: Bert
Maes, Utrecht)

Rijk en lang bloeiden dit jaar de wilde kersen en pruimen. Nachtvorst en harde wind bleven uit. Wat aan bloesem in landschappelijke beplantingen te zien was, is genetisch meestal geen inheems materiaal. Zo is de echte Nederlandse boskriek bijna helemaal verdwenen. Onderzoek in bosrelicten leverde twee jaar geleden binnen *Prunus avium* de selectie 'Landscape Bloom' op. Een puur Nederlandse boom met goede eigenschappen. Hij geeft aan wat er met gericht selectiewerk te bereiken is.

Bert Maes

Veel inheemse wilde kersen en pruimen verdwenen

Selectie in bosrelicten levert prunuskloon 'Landscape Bloom' op

Tot de inheemse flora behoren drie soorten van het geslacht *Prunus*: de zoete kers of boskriek, de vogelkers en de sleedoorn. Verder is er de Amerikaanse vogelkers, *Prunus serotina*; gemakkelijk te herkennen aan de gladde bladeren. De Amerikaanse vogelkers werd in het begin van de 17e eeuw in Europa ingevoerd, maar pas een eeuw later in Nederland. De kerspruim, *Prunus cerasifera* en kruisingen van de sleedoorn worden nog wel eens verward met de wilde sleedoorn. Ze hebben echter grotere bladeren en bloemen. Net niet wild in ons land is de weichselboom of *Prunus mahaleb*.

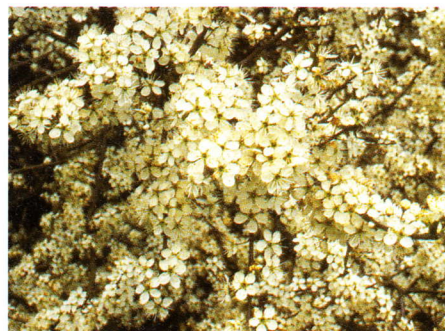
De zoete kers

De zoete kers, *Prunus avium* werd tot vrij recent als niet inheems beschouwd. Op de rijkere bodems van beekdalen in het pleistoceen en in het krijtgebied van Zuid-Limburg hoort de boskriek zeker thuis. Mogelijk kunnen ook de rijkere bodemplaatzen van de Veluwe als zodanig worden aangemerkt. Karakteristieke bostypen, waarin de zoete kers van nature voorkomt, zijn het eiken-haagbeukenbos en het beukenbos: de soorten-

rijkste bostypen die we in ons land kennen.

Echt autochtoon materiaal moet echter als vrij zeldzaam worden beschouwd. De in het wild gevonden zoete kersen bezitten een grote variatie in ondermeer blad, bloem en stamvorm (bloemen en bladeren zijn groter dan de verwante vogelkers).

De zoete kers kan tot 25 meter hoog worden. Bomen van vijftig jaar kunnen al zeer fors zijn. Ze worden niet erg oud, zeker niet meer dan 150 jaar. In natuurbos zijn ze daarom een belangrijke bron

Veel van de sleedoorn in aangeplante landschappelijke beplantingen is niet van oorspronkelijke Nederlandse herkomst.

van 'doodhout' waarop allerlei mossen en paddestoelen kunnen groeien en dat een schuilplaats biedt aan diverse dieren. De oudst bekende melding is uit 1767 in het bos van de Ulenpas bij Hoog-Keppel in Gelderland. In Duitsland zijn bij een opgraving langs de Beneden-Rijn kersepitten gevonden in een mesolithische nederzetting (tweede periode steentijd).

De kersen van de boskriek zijn uitstekend eetbaar, al zijn ze iets minder zoet en vlezig dan de gekweekte kersen. De vruchten zijn aanvankelijk rood en verkleuren bij rijping naar zwart. De zoete kers is de stamvader van alle gekweekte zoete kersen.

De gekweekte zure kersen stammen af van de wilde zure kers, *Prunus cerasus*. De zure kers komt van nature in zuidelijk Europa voor.

Gebruiksmogelijkheden zoete kers

Bijzonder interessante mogelijkheden bieden de eigenschappen van het kersenhout. Die eigenschappen zijn weliswaar bekend, maar worden weinig benut. Het hout van de zoete kers is in een

De zoete kers of *Prunus avium* kan zeer rijk bloeien.

aantal opzichten gelijkwaardig aan eikehouten. Het is geschikt voor ondermeer de meubelindustrie. Ook heeft de zoete kers gebruikswaarde als onderstam voor sier- en consumptiekersen. Het grote voordeel van de kers is dat deze veel sneller groeit dan de eik en dus ook sneller geoogst kan worden. Al enige jaren geleden werd dit onderkend door het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN). In oudere Nederlandse bosrelicten selecteerden onderzoekers sinds 1976 de wilde kersebomen met goede houteigenschappen. Van deze selecties werd een genenbank opgezet waarvan thans jaarlijks pitten worden geoogst, die hun weg naar de kwekerijen vinden. In 1990 selecteerde IBN-onderzoeker P. Schalk een virusvrije en voortreffelijk groeiende kersekloon, die hij 'Landscape Bloom' doopte. Dit voorbeeld geeft aan hoe belangrijk het behoud van inheems genemateriaal is als basis waar naar men steeds kan terugkeren.

De vogelkers

Een grote struik, hooguit een kleine boom tot zo'n 15 m hoog wordt de vogelkers of *Prunus padus*. De blauwzwarte kersen zijn klein en niet eetbaar, voor vogels echter des te meer, zelfs als ze nog maar half rijp zijn. In de beekdalen van oostelijk en zuidelijk Nederland en op zandige plaatsen in het rivierengebied langs de Maas, Overijsselse Vecht en de Dinkel is de vogelkers vrij algemeen. In westelijk Salland en Zuidwest-Twente maakt hij deel uit van het coulisenlandschap. Plaatselijk komt hij ook in de Hollandse duinstreek voor. De vogelkers is als spontane struik in de ondergroei van bossen zeker niet zeldzaam. Hij wordt al eeuwen lang gekweekt en geplant. Jan van der Groen, hovenier van de prins van Oranje, beveelt in de 17e eeuw de vogelkers al aan voor lommerrijke plaatsen. Het areaal is thans, als gevolg van het verdwijnen van houtwallen en boerenbosjes, aanzienlijk verkleind. Ook de verdroging vormt op vele plaatsen een bedreiging voor het voortbestaan van de vogelkers. De ondergroei van ruigtkruiden als moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) en echte valeriana (*Valeriana officinalis*) of de meer typische bosplanten als bosanemoon (*Anemone nemerosa*), eenbes (*Paris quadrifolia*) en witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*) maken daarbij plaats voor bramen (*Rubus*) en grote brandnetel (*Urtica dioica*). De vogelkers hoort vooral thuis in het

elzen-vogelkersbos en het essen-iepenbos. Tot dit laatste bostype behoort ondermeer het hardhoutoobos van de uiterwaarden. Vochtminnende bomen en struiken als de es (*Fraxinus excelsior*), zwarte els (*Alnus glutinosa*), schietwilg (*Salix alba*), grauwe wilg (*Salix cinerea*), zwarte populier (*Populus nigra*) en Gelderse roos (*Viburnum opulus*) groeien samen met de vogelkers en in bossen op rabatten ook wel met de zomereik (*Quercus robur*).

De sleedoorn

Een echte doornstruik, meestal in houtwallen en hagen, is de sleedoorn, *Prunus spinosa*. De struik wordt veelal niet hoger dan zo'n 3 m. Soms worden ze boomvormig en kunnen dan uitgroeien tot 5 à 6 m hoogte. Vooral op lemige en zandige, maar niet te arme plaatsen langs rivieren en beeklopen komt de sleedoorn van nature voor. Maar ook langs het IJsselmeer en in Zeeland groeit de sleedoorn. Van Hondius bestaat uit 1621 een melding van sleedoorn op de Zeeuwse dijken. In de duinen en op de Waddeneilanden is deze soort niet oorspronkelijk. Op lichte en relatief droge plekken langs het water kan de sleedoorn zich het best ontwikkelen. Inheems genemateriaal is in ons land vrij zeldzaam. Verondersteld wordt dat de sleedoorn een van de stamouders is van de pruim (*Prunus domestica*). De diepblauwe vruchten zijn buitengemeen wrang, maar op brandewijn erg lekker. De sleedoorn is vooral in april in de bloeitijd, een opvallende verschijning in de uiterwaarden van het rivierenlandschap. Hij komt er in combinatie voor met de eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), zeldzamer met de tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*), de wegedoorn (*Rhamnus catharticus*), de hondsroos (*Rosa canina*) en de rode kornoelje (*Cornus sanguinea*). Met de schaalvergroting in de land-

bouw, stads- en dorpsuitbreidingen en dijkverzwaringen zijn er vele kilometers sleedoornhaag verloren gegaan. Recente aanplantingen bevatten meestal geen inheems materiaal.

Drie soorten uit het geslacht *Prunus* worden tot de inheemse bomen en struiken gerekend: zoete kers, vogelkers en sleedoorn. Ofschoon alle drie de soorten vrij algemeen in Nederland te vinden zijn, is echt inheems materiaal minder algemeen. Veel natuurlijke groeiplaatsen zijn verdwenen. Wat nieuw wordt aangeplant, is veelal niet oorspronkelijk Nederlands. Soorten als Amerikaanse vogelkers, zure kers en weichselboom zijn niet inheems.

Drs. N. (Bert) C.M. Maes uit Utrecht ontleent de informatie voor dit artikel uit de resultaten van een studie, die hij samen met T. van Vuuren en G. Prins verrichtte voor de Kritisch Bosbeheer in Boxtel. Eerdere artikelen over Nederlandse bomen en struiken verschenen in Tuin & Landschap nummer 2, 1992 en 7, 1992.

Het kalkrijk beukenbos in de omgeving van Gulpen is een van de plaatsen in Zuid-Limburg waar de zoete kers echt inheems is.

